

חינוך למחול ומחול כחינוך - התבוננות על עולם הוראת המחול מנקודת מבט חינוכית

רונית רוקנתמיר

סיפור אישי

מאז שאני זוכרת את עצמי המחול תמיד נכח בחיי. נולדתי לימשפחה רוקדת ומשפחתי סיפרה לי, שנולדתי בצעדה תימנית, ומאז המשכתי בצעדי הורה ו"שאתם מים". רקדתי בלהקות מחול עממי שונות והבמה תמיד הייתה בית שני עבורי. חוויתי בעולם המחול השפיעו מאוד על עיצוב אישיותי ודרכי ועל מי שאני היום. כשהתבגרתי אף בחרתי במחול כמקצוע. תחומי החינוך והמחול השתלבו והשלימו אחד את השנייה לאורך כל דרכי המקצועית. העניין האישי שלי כאשת חינוך תמיד התנהל בשני המסלולים המקבילים הללו ובשילובים יצירתיים ביניהם.

הקונפליקט בין הוראת המחול, שמטרתו הופעה ובמה, לבין הוראת המחול מנקודת מבט חינוכית, מלווה אותי בדרכי האישית והמקצועית. למרות התהליך האישי שלי, שתמיד הוביל או היה על הבמה, אני מאמינה בחיבור המשמעותי בין תחום המחול לבין החינוך הרחב.

ההבדל בין חינוך למחול ומחול חינוכי - דרך הסתכלות צרה או רחבה

ההגדרות והמושגים המלווים את השיח על מחול וחינוך והשילוב ביניהם מחייבים התבוננות מדויקת:

חינוך למחול הוא הוראת תחום המחול בכל מסגרת חינוכית. מחול חינוכי כולל את כל הנושאים הרלוונטיים לעולם המחול המכוונים לשיפור יכולות החשיבה וההבנה של התלמידים. המיקוד בשתי הגדרות אלו חשוב, כיוון שהן מגדירות ומובילות את המטרות, שיטות ההוראה, הדרישות והפוטנציאל הגלום בהוראת תחום המחול בראייה החינוכית שלו. כמו כן, הן חשובות לשיווק ולהדגשת יתרונות התחום לקהילות האחרות המקיפות את החינוך למחול. כל בחירה שנעשה ביניהן תגדיר את דרך ההוראה ואת המטרות שאנו, כאנשי חינוך, מעמידים בפני תלמידינו ולעצמינו.

מערכת החינוך בהגדרת יעדיה מבקשת להכיל ולתת מענה לכל תלמיד על צרכיו ויכולותיו האינדיבידואליות. מצד שני, המערכת מתבוננת על התהליך החינוכי השלם ועל כלל ההישגים גם בראייה השוואתית. היתרונות החינוכיים של האמנויות בכלל ושל המחול בפרט מפורטים במחקרים ובתאוריות של חוקרי חינוך רבים, ביניהם פרופ' מקסין גרין (1995) מאוניברסיטת קולומביה בניו יורק. גרין משווה את דרך ההסתכלות על העולם לדרך ההסתכלות על התהליך החינוכי, וכן על מקומן של האמנויות בתוכו. בהסתכלות על העולם, היא שואלת האם אנו מסתכלים על העולם ממרחק כשלם, אחיד, מנותק, בו נראים האובייקטים קטנים ורחוקים? או האם אנו בוחרים לראות את הדברים מקרוב כאשר כל אובייקט בתוך

חשיבות המחול כתחום חינוכי במערכת החינוך

המחול כמקצוע הוראה במסגרות חינוכיות הוא תחום עשיר ומגוון. כל ילד וילדה נעים ומתנועעים בכל רגע באופן טבעי. המחול כולל הזדמנויות לטיפול יכולות וכישורים רחבים הרבה מעבר ליכולות ריקוד וביצוע. כך ניתן להתבונן על המקצוע בראייה רחבה מהמקובל ולהכיר בפוטנציאל החינוכי הרחב הטמון בו, כאשר ייחודו מתבטא בתכניו, מטרותיו, שיטותיו ואופיו. הוראת המחול מאפשרת למורה למחול ליצור סביבת למידה ייחודית לתלמידיו, המעודדת חשיבה, יצירתיות וצמיחה בהיבטים קוגניטיביים, רגשיים, חברתיים ולימודיים. בדוח של ועדה שהוקמה בבריטניה כדי לבדוק את תוכנית המחול הלאומית ב-1993 נכתב:

"יש לכלול את המחול כתחום בפני עצמו. פיתוח דמיון ויצירתיות דרך המחול והקומפוזיציה על ידי שליטה גופנית ופיתוח יכולות תקשורת ותנועה. מחול בחינוך מכוון לכולם! לא רק לאלו שיש להם מבנה גוף מסוים או כשרון מסוים... שליטה בגוף ושימוש בו למטרות הבעה מפתח בטחון עצמי וכן יש בו יתרונות פסיכולוגיים נוספים. מחול מעודד ומשחרר ייחודיות ומוטיבציה שנובעים מבחירה מודעת ומכוונת, מחול מספק אפשרות להצטרף לעולם ידע והבנה שונה ומאפשר דרך הבעת משמעות ייחודית, מפתח את היכולת להעריך באופן יצירתי ומאפשר הזדמנות ליצור אמנות ולהעריך אותה".

בעשייה הנוכחית, אני מרצה ומדריכה פדגוגית במכללות להכשרת מורים נננות בגיל הרך (סמינר הקיבוצים), וכן מורים בגילאים ובאזכרויות מגוונות (מכללת דויד ילון). אחת ממטרותיי ואולי השליחות שאני רואה בעשייתי בהכשרת מורים כלליים, שאין להם בהכרח רקע מחולי, היא לשנות תפיסות העולם של תלמידיי, המורים והגננות לעתיד כלפי המחול, להרחיב את השכלתם ולהפוך את התחום, כך שיהיה מתאים ונגיש עבורם ועבור תלמידיהם. חלקם הגדול מגיע ללימודי החינוך ללא כל רקע במחול, או עם ניסיונות כושלים בילדות לרקוד, שלרוב רק יצרו התנגדות וחוסר רצון להמשיך ולעסוק בתחום זה. אחת התובנות העיקריות מהמפגש המחודש של הסטודנטים עם מחול בגיל הבוגר היא של עולם שנפתח עבורם גם כמחנכים ומורים לנושאים רחבים ומגוונים שהם יכולים ללמד ו"להנגיש" לתלמידיהם דרך התנועה והגוף.

במאמר זה יוצגו תובנות שנאספו במהלך דרכי המקצועית בהוראת מחול במסגרות חינוכיות שונות ולגילאים שונים עם דגשים וחיבורים המותאמים לתלמידיי, שאני מיישמת כיום בהוראת מחול למורים לעתיד.

העולם נראה גדול? לתפיסתה, האמנויות בראייה מערכתית הן אחת הדרכים בהן המערכת יכולה להתייחס גם לצרכים אינדיבידואליים של כל תלמיד.

כאשר אנשי חינוך מסתכלים על המערכת ממרחק בלבד, הם יתבוננו רק על ההישגים האוניברסליים המדידים והחד משמעיים, ובכך יאבדו את היכולת להכיל כל תלמיד על צרכיו וייחודו. על פי תפיסתה של גרין, המחנך צריך להיות מסוגל לשלב בין שני אופני ההסתכלות – הקרוב והמרוחק ולהתאים את נקודת המבט למטרותיו. מחנכים צריכים לתכנן שיעורים שיתאימו לכיתה כולה אך גם להיות מסוגלים לתת מענה לצרכים האינדיבידואליים של כל תלמיד. כך תתאפשר חוויה מקיפה, מגוונת ומעצימה של האמנות ושל החינוך לאמנות.

דרך הסתכלות זו, בה משתמשת גרין, מתאימה כדי להתבונן על המערכת החינוכית כולה אך גם על הוראת כל מקצוע בפני עצמו. גם בהוראת מקצוע המחול אנו יכולים "לחטוא" בהסתכלות רק על הישגיות, ביצוע, תוצרים וטכניקה, וכך "לאבד" את יכולתנו לראות כל תלמיד ולהתמקד בתהליכים האישיים. בהוראת מחול ניתן להתמקד בתוצרים, בהופעה כמטרה עליונה המקדשת את האמצעים, בלימוד סדרת צעדים מובנית שצריכה להתבצע בדיוק מרבי. חלק מהתלמידים המוכשרים יפרחו במסגרת זו ואחרים, שבמרבית המקרים ימצאו עצמם בשורה האחרונה, לעולם יחושו חוסר מסוגלות ותסכול, תחושה העלולה לגרום להם לנטוש את צורת ההבעה והביטוי התנועתיים לחלוטין. גם המורה עלול לחוש תסכול כאשר התוצאות אינן מתאימות לציפיותיו.

תפיסה אחרת בהוראת מחול מתמקדת בתהליך הלמידה וההבנה דרך הגוף. בשיטה זו המורה מוכן לאפשר לתלמידו ליצור את צעדיהם, להביע את המשמעות שלהם למוזיקה, לנושא. בתפיסה זו אין דרך אחת נכונה להתנועע וכל הרעיונות מוערכים באותה המידה. התוצר עדיין עשוי להיות מרשים אך אינו המטרה האולטימטיבית. בשיטה זו התלמיד מרגיש טוב יותר עם הישגיו גם אם לא יגדל להיות רקדן מקצועי, מפני שרכש כלי הבעה נוסף ולמד להעריך את התנועה והרגיש "מסוגל", כיוון שזו הייתה המטרה. כמו כן, כך המורה למחול מעודד ומאפשר חשיבה יצירתית ולמידה המתבססת על עשייה והתנסות אישית, שמשמעותיות מאוד לתהליך הלמידה.

דרך ההסתכלות הרחבה או הצרה מצויה גם בתאוריה של גילפורד (1967), המתייחסת לחשיבה מתכנסת צרה, בה המטרה היא למצוא את הפתרון האחד וה"נכון", וכן חשיבה מסתעפת רחבה בה מצויים פתרונות רבים לאותה בעיה. חינוך לאמנות מנקודת מבט זו יכול להשפיע לחיוב על התפיסה הרחבה של מערכת החינוך לכלל התלמידים. דרך הצעת פתרונות רבים, דרכי הוראה ולמידה אלטרנטיביות, וכן עידוד חשיבה יצירתית המכוונת לפתרון בעיות, החינוך לאמנות יכול לתרום לחברה חושבת ויצירתית יותר. החינוך לאמנות מדינש התייחסות אינדיבידואלית וחיפוש אחר מיצוי הפוטנציאל ההבעתי של כל תלמיד. תחום המחול מאפשר למידה יצירתית מציב לתלמידים "בעיות" שונות ומקבל בברכה פתרונות שונים המחדדים ומפתחים את החשיבה של הילד.

שתי גישות אלו של גרין וגילפורד מחדדות את חשיבות שילוב האמנויות בחינוך ככלי המאפשר הזדמנות לכלל הילדים להביע את עצמם בדרכים ייחודיות. האמנויות, ובתוכן אמנות המחול מספקות מענה למטרה זו מעצם היותן מכוונות לתהליכים ולהתפתחות האישית של כל תלמיד.

מורה לאמנות ולמחול בפרט צריך להיות מודע לתאוריות השונות העומדות בבסיס העשייה החינוכית ולדעת להסביר לסביבה בה הוא פועל, מורים, הורים ותלמידים את חשיבותו של המקצוע ואת תרומתו הייחודית.

במסגרת עשייתי בהכשרת מורים, אני מבהירה לתלמידיי, המורים לעתיד, את ההבדל בין שתי הגישות הללו, שתיהן קיימות, שתיהן בעלות ערך, כל אחת מהן פונה לאוכלוסיות שונות ויש לה מטרות שונות ובהכרח דרך ההוראה שונה. מורה חייב להגדיר לעצמו את גישתו ואת תפיסת עולמו בכניסתו למסגרת חינוכית, תוך התחשבות בגילאי התלמידים, במסגרת שבה הוא מלמד ובצרכיה.

כאשר מטרתי היא להכשיר רקדנים, הדרישה וההובלה תהיה לשכלול יכולות הביצוע, הגמישות, האחידות והדיוק בתנועה. כאשר מטרתי היא הופעת מחול ברמת ביצוע איכותית, אקפיד על השתתפות התלמידים החזקים במיקומים בולטים על הבמה, לעיתים אף במחיר "פגיעה" ברגשותיהם של ה"פחות מוכשרים". דרך ההוראה, הדגשים והמטרות שלי, כאשר אני מחנכת ומלמדת מחול במסגרות שונות, כולם שייכים לתחום המחול ומתמקדים בעיקר בו. מצד שני, כאשר אני מתבוננת במחול ככלי חינוכי מגוון וחלק ממערכת חינוכית רחבה, הנושאים והתחומים, המטרות והדרישות מתרחבים ונוגעים גם בתחומים אחרים. המחול והתנועה תומכים ומחדדים למידה והבנה. ביישום תפיסת עולמי המחולית-חינוכית, כפי שבאה לידי ביטוי בשיעורי הכשרת המורים, אני שמה דגש על התנסות וחוויה אישית של הסטודנטים עם התנועה וההבעה הגופנית. מטרתי היא "לחבר" את תלמידיי לעולם התנועה והמחול, תוך התחשבות בעובדה שבעתיד הם יהיו מורים כלליים במערכת החינוך. כדי לעשות זאת, אני שואפת להתחבר לעולמות שהם מלמדים ולתחומי העניין שלהם, וכך לאפשר להם דרך הוראה "אחרת" ונקודת מבט שונה על עשייתם החינוכית.

היתרונות החינוכיים

מחקרים רבים הוכיחו את היתרונות החינוכיים המצויים בחינוך לאמנות ולמחול בפרט, ביניהם מחקרים המוכיחים את הקשר בין מחול לשיפור יכולות הלמידה. לדוגמה מחקר, שנערך ב-2003 בשיקגו, בבית ספר יסודי אפרו-אמריקאי באזור עם אוכלוסייה ממעמד סוציו-אקונומי נמוך על הקשר בין מחול ושיפור יכולת הקריאה (McMahon, Rose, & Park), בדק את השינויים ביכולת הקריאה בעקבות השתתפות בתוכנית מחול ייחודית. השינויים בקבוצת המחקר בשיפור רמת הקריאה היו משמעותיים, תוך נטרול גורמים אחרים שישללו להשפיע על השינוי. החוקרים אינם טוענים שניתן ללמד קריאה רק באמצעות מחול, אך השימוש בלמידה קינסטטית ויחסים בין צליל, סמל ותנועה בדרך יצירתית ומסתעפת יכול לשפר יכולת קריאה בסיסיות אצל ילדים צעירים. זו דוגמה והוכחה ליתרונות החינוכיים שהמחול והתנועה מאפשרים במיוחד עבור ילדים שחווים קושי בלמידה קונבנציונלית "רגילה".

בעקבות הלמידה המחולית בנושאים חינוכיים שונים, הסטודנטים מדווחים על חוויותיהם והלמידות שלהם מההשתתפות בשיעורי המחול והחשיפה לתנועה ככלי חינוכי. הם מתייחסים למשמעות הלמידה עבורם ולפוטנציאל הטמון בה להמשך עשייתם החינוכית. נושאים שונים, שנחשבו משמעותיים עבורם בתהליך, היו השילוב בין מרחב, גוף ולמידה. כיצד התנועה במרחב פתחה פתח ללמידה אחרת. למידה פעילה שאינה פאסיבית, למידה שדומה יותר למשחק מאשר לשיעור ועשויה להעשיר את הילד. השימוש בחשיבה היצירתית "מחוץ לקופסה", גם כסטודנטים המתכננים פעילות תנועתית וגם עבור תלמידיהם, הייתה תובנה חשובה עבורם. הפעילות התנועתית, שבה היו מעורבים, נשארה איתם לאורך זמן, ולרוב יותר מאשר המלל והתאוריה שהתלוו אליה. סטודנטים רבים שבעברם חוו, בבית הספר ואף כיום כסטודנטים, קשיים שונים, לרבות בעיות קשב וריכוז, מוצאים בגישה המשלבת תזוזה ותנועה, למידה שהם מזדהים איתה ונוטים ביתר קלות לשתף פעולה. מדיווחיהם של הסטודנטים עולה, שגילו את התנועה ככלי נהדר להנחיל לתלמידיהם, במיוחד לעתירי האנרגיות שביניהם. החשיבה "האחרת" נראתה להם כפורצת דרך ויצירתית. בתחילה, אולי נראה היה להם שיהיה קל יותר להושיב את התלמידים על כיסא מול הלוח ולבקש שיקשיבו. הציפייה הייתה שיהיה קשה יותר למורה לתכנן פעילות המשלבת תנועה, לחשוב על מטרותיה ולהתמודד עם אתגרים משמעותיים המתלווים אליה. בחוויה האישית שחוו במפגש בין התנועה ללמידה, התפתחה אצלם תובנה לגבי הצורך לבחון ולחשוב מחדש.

אתגרים בהוראת המחול במערכת

הוראת מחול במערכת החינוך מעמידה אתגרים מסוגים שונים. במרבית המקרים, אתגרים אלו מתגלים לעיני המורה רק בתחילת עבודתו בשטח. במהלך שנות עבודתי במערכת החינוך כמורה למחול חוויתי את ההתמודדות עם אתגרים שונים העומדים בפני מורה למחול. בהכשרתי קיבלתי כלים רבים ללמד מחול, החלק המקצועי והמעשי היו עיקר הלמידה, ולרוב ההכוונה הייתה לתחומי ביצוע שנועדו להכשיר וללמד רקדנים. הפער הגדול בין התאוריה למציאות, ההכשרה והעשייה

בשטח עלולים לערער את המוטיבציה, וכן את האמונה ואת תחושת השליחות שמלווה את המורה.

להלן אתגרים שונים הנובעים ממאפייני מקצוע המחול:

- מחול הוא מקצוע שצריך להוכיח את נחיצותו ולפעמים מועמד ל"קיצוצי מערכת".
- תמיד צריך לשווק ולהצדיק את קיומו.
- המורה מתמודד עם סטיגמות ותפיסות חברתיות המפחיתות מערכו וחשיבותו של המקצוע.
- מקצוע המחול במערכת החינוך נמצא בתחתית ההיררכיה אף ביחס למקצועות האמנות.
- מציב אתגרים שנובעים מהצרכים והדרישות של המקצוע, וכן משיטות ההוראה שלו.
- קיים קושי בהתמודדות עם כיתות מלאות וגדולות ללא תנאים מתאימים, כגון מרחב הולם.
- התמודדות עם אתגר אישי בתחושת המורה למחול שלרוב פועל עצמאית ובאחוזי משרה חלקיים, ולכן לא חש שייך לחלוטין למערכת בית הספר.
- מורה למחול הנדרש להשקיע מאמצים ואנרגיה בשיווק התחום ובביסוס מעמדו בבית הספר, ולעיתים קרובות חסרים לו הכלים כדי לעשות זאת.

מקצוע המחול "סובל" מחוסר הערכה במערכת החינוך ובחברה הכללית, אשר בדרך כלל נובע מסטיגמות ותפיסות חברתיות צרות ומקובעות, חוסר הבנה וידע של התחום ודגש מערכתי על הישגיות וידע כערכים מועדפים. התפיסה הרווחת בקרב המורים לעתיד וגם בקרב האוכלוסייה הכללית היא שהמחול הוא תחום צר וסגור, ומי שלא רוצה או יכול להיות רקדן/ ית אין לו/ ה מה לחפש בעולם המחול. אני שואפת לשנות את התפיסה הזו!

כשנכנסתי ללמד במערכת החינוך בכיתות מלאות (30-40 תלמידים בכיתה), הכוללות בנים ובנות בעלי יכולות קשב ותנועה שונים, הייתי חייבת להתגמש. שיעורי המחול התקיימו לרוב בתנאים שאינם מתאימים להוראת מחול, ההתמודדות לרוב הייתה מאכזבת ולא התאימה לציפיותי. יצירת המסגרת הברורה עבור התלמידים, הכוללת התמודדות עם בעיות משמעת וסטיגמות שונות המתקשרות לשיעור מחול, היוו את עיקר העשייה.

מעבר ל"מנדט" שניתן לי ללמד מחול, נדרשתי להיות גם "מחנכת", בשיעורי המחול עסקתי רבות בערכים, בכבוד לאחר, התמודדות עם נושאי משמעת, פתרון בעיות וקונפליקטים חברתיים ואישיים של כל תלמיד. הכלים שקיבלתי בהוראת המחול כתחום למידה ייחודי לא הספיקו.

הקהילה הסובבת בבית הספר, הנהלה, מורים והורים, ציפתה מהמורה למחול להיות "קישוט" לאירועים בית-ספריים, להציג את העשייה המחולית בטקסים ואירועים להורים. למרות הציפייה הזו, הבנתי שמעבר לכך, משימתי היא להיות גם "שגרירה" של תחום המחול בבית הספר ולשווק את המחול כמקצוע חשוב וחיוני לחינוך הילדים, הרבה מעבר לטקסים ואירועים.

אחד האתגרים שחוויתי היה ההשתלבות בצוות המורים הכללי. רוב המורים במקצועות הלמידה השונים עבדו בצוותים, אני, כמורה למחול, הייתי היחידה שלימדתי באופן עצמאי. היכולת לעבוד בשיתוף פעולה חיונית לתחושת השייכות של המורה. ההשתלבות בצוות ההוראה בבית הספר גם היא הייתה כרוכה בשינוי תפיסתי. חיפשתי את הדרכים לשתף פעולה עם המורים הכלליים ועם מורים למקצועות השונים הנלמדים בכל שכבת גיל. חיברתי את הנושאים הכלליים ואת תכני ההוראה עם העשייה התנועתית והמחולית בשיעורי המחול.

גישה זו מתחברת עם תפיסת "ההוראה בשיטת הנושאים" שהייתה נהוגה בתנועה הקיבוצית, כפי שמתארת רות אשל (2016) בספרה *מחול פורש כנפיים - יצירה ישראלית לבמה 1920-2000*. בבסיס התפיסה, הוראה וחינוך הם תהליך מושלם ואין להפריד ביניהם, ולכן חשובה הלמידה האינטגרטיבית. נושאים שונים נלמדו בראייה רבת-תחומית לכלל הילדים, בנים ובנות, בהתאמה לקבוצת הגיל. גישה זו

לא לוותה בציונים ושמה דגש על רעיונות מרכזיים, דיונים ופתרון בעיות ופחות על לימוד התאוריה. כך גם תחום התנועה והמחול השתלב בלמידה. נושאים שונים שבעבר לא היו קשורים למחול השתלבו בלמידה, לכן נדרשו המורים למחול לחשוב באופן יצירתי על דרכים שונות לשלב את הנושאים הללו בעשייה המחולית והגופנית. החשיבה היצירתית של המורה גם הקרינה על חשיבת הילדים ועל החיבורים שהשכילו לעשות מורים ותלמידים בין התחומים השונים שנלמדו בתהליך החינוכי ובעצם בחיים עצמם.

גישה זו הובילה את עשייתי בבית הספר היסודי, כאשר הילדים למדו את הנושא בריאת העולם בשיעורי תנ"ך, חיפשנו ביחד את השילובים לתנועה ולהבעת תהליך בריאת העולם דרך הגוף. כאשר למדו חיבור וחיסור בחשבון, התייחסנו לאיברי הגוף כבסיסים הנושאים את משקל הגוף, ויחד ספרנו כמה בסיסים יש לקבוצת ילדים או יצרנו פסל שבו מספר בסיסים שדרשו את יכולת החיבור והחישוב. כאשר למדו על צורות גאומטריות, כמו מלבן, משולש ועיגול, ויצרנו את הצורות הללו עם הגוף, צעדנו אותן במרחב, ציירנו אותן עם איברי גוף שונים ולמדנו לעבוד בשיתוף וביחד עם קבוצה ליצירת הצורה.

החיבורים הללו יצרו מפגש שלי עם המורים האחרים ותרמו להעלאת המודעות לפוטנציאל החינוכי הטמון בשיעורי המחול. חלק מהילדים בשיעורים האלו מצאו את החיבור הנכון עבורם ללמידה. לרוב ילדים שהתקשו בלמידה פרונטלית שגשגו בשיעורי המחול. האפשרות להתנועע במרחב, תוך כדי עשייה, אפשרה מעט יותר חופשיות במסגרת. הסביבה הרחבה במסגרת הבית ספרית החלה לגלות את הקשר עם הגוף והתנועה ולאט לאט נפתח עולם חדש ושונה ואפיקים חדשים ללמידה והוראה.

דוגמאות נוספות לחיבורים בין מחול לתחומי למידה שונים שאני חושפת בפני הסטודנטים:

את הפלייה (Plié) המוכר לנו כמרכיב טכני בסיסי בהכשרת הרקדן, אני מבקשת ללמד כחלק מהשכלול המוטורי והבנת מושגים תנועתיים, כמו, למשל, הדגשת שינוי הגובה של הגוף במרחב. כמו כן, אני מחברת בין אותו הפלייה לעולמות של בעלי חיים וצורות התקדמות שונות.

תחום משמעותי נוסף בהכשרת רקדן לבמה, הוא ביצוע התנועות לפי מקצב וספירות מוגדרות אשר מייצגות את אורך התנועה ואת איכותה. אני מחברת את המקצב ללימוד חלקי השלם, החצאים, הרבעים והשמיניות, ולביצוע תנועות שונות באורך זמן שונה, עם איברי גוף שונים ובאיכות משתנה. למשל, השלם יהיה תנועה אחת מאורכת באורך של ארבע ספירות, החצי אורכו שתי ספירות, הרבע ספירה אחת והשמיניות ייוצגו באמצעות שתי תנועות מהירות לכל ספירה. דרך ההתנסות הגופנית עם המקצב אני מובילה את התלמידים גם ללמידה והבנה של מושגים חשבוניים ולהבנה מעמיקה יותר של מושגים אלו.

דוגמה נוספת היא התקדמות במסלולים שונים במרחב תוך כדי קריאת המסלול מהדף וביצועו בשילוב עם סימנים מוסכמים, כמו, למשל, עיגול שמייצג סיבוב, קו מקווקו שמבטא קפיצה על רגל אחת ואיקס שמבטא כפיפה ונגיעה ברצפה. התנסות תנועתית עם ביצוע המסלול מנקודת התחלה לנקודת סיום בשילוב הסימנים המוסכמים המופיעים עליו, מחדדת את הבנת המרחב ואת יכולת קריאת המפה ומרחיבה את העשייה התנועתית של התלמידים.

כמו כן, אני משתמשת בתנועות הגוף כדי ללמד את השפה. בהנחיה שלי אני מבקשת מהתלמידים להכיר עם גופם את האותיות - הסמלים עצמם וצורתם, בכתב או דפוס תוך מתן הנחיות של שילוב קווים ישרים או מעוגלים בתנועת הגוף. התלמידים יוצרים את האות עם הגוף, מציירים אותה עם איברי גוף שונים, פוסעים אותה במרחב, מייצגים אותה בתנועה גדולה או קטנה, משלבים בין כל האפשרויות השונות להציג את האות עם גופם. כשנלמדת שפה, את לאות מצטרפת ויוצרת מילה, והמילים מתחברות למשפטים, גם את "האותיות התנועתיות" ניתן לחבר זו לזו וליצור מילים ומשפטים. זהו חיבור בין התנועה לבין רכישת שפה. התלמידים יוצרים בתנועה "משפטים תנועתיים" המשלבים מגוון תנועתי רחב. גבהים שונים, פסלים ו/ או תנועה זורמת במרחב, שיתופי פעולה קבוצתיים ועוד רעיונות יצירתיים כיד הדמיון במסגרת תהליך הלמידה. את אותו תהליך ניתן ליישם גם בלמידת אותיות ושפות אחרות, כמו, למשל, ערבית, אנגלית או שפת הסימנים.

החינוך הוא חשיפה של אנשי חינוך מורים, מחנכים, מנהלים ומפקחים, לחשיבות ולתרומה הייחודית של האמנויות ושל המחול בפרט בחינוך. אני מייחסת חשיבות להקניית כלים חינוכיים רחבים גם למורים למחול בהכשרת המורים, על מנת שיהיה להם קל יותר להתכונן לעבודתם בשטח ולהתמודד עם האתגרים השונים שתחום זה מעמיד בפניהם. אני מאמינה שעל מנת להגשים את החזון הזה צריך להכשיר מורה בעל ראייה רחבה, ידע פדגוגי וכללי, מורה יוזם, שהוא שותף פעיל בקהילת בית הספר, המסוגל להעריך ולהתבונן על כל תלמיד בכיתה. מורה המאמין בתחומו מחויב לו ואוהב אותו, ומורה המאמין ביכולתו ליצור שינוי ולקדם ולשווק את תחומו. מורה שיש לו סבלנות לתהליכים, מורה למחול שהוא גם מחנך.

מחול וחינוך משולבים ותומכים זה בזה. אין לוותר על מחול כמקצוע חיוני ומשמעותי במערכת החינוך!

חזון זה אינו ממעיט מערכו של המחול המכוון להכשרת רקדנים וכל מי שמעוניין לשכלל את יכולותיו המחוליות. הדגש בהתבוננות על מקצוע המחול בעולם החינוך מתמקד במטרות ובדרכי ההוראה המותאמות למטרות אלו, ומרחיב את ההתבוננות על המחול מנקודת מבט צרה הממוקדת בתחום עצמו לזו המתבוננת בראייה הרחבה.

מקורות ביבליוגרפיים

אשל, ר. (2016). *מחול פורש כנפיים – יצירה ישראלית לבמה 1920-2000*. תל אביב: יומני מחול.

Goldberg, M. (2006). *Integrating the Arts – An Approach to Teaching and Learning in Multicultural and Multilingual Settings* (3rd ed.); Pearson Education, Inc.

Greene, M. (1995). *Releasing the Imagination*. CA: Jossey-Bass A Wiley Imprint.

Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. McGraw-Hill Education.

Hanna, J. L. (2008). "A nonverbal language for imagining and learning: Dance education in K-12 curriculum." *Educational Researcher*, 37 (8), 491-506.

McMahon, S. D., Rose, D., & Parka, M. (2003). "The impact of Whirlwind basic reading through dance program on first grade students' basic reading skills." *Educational Review*, 27 (1), 104-125.

ד"ר רונית רונן תמיר מנחה פדגוגית ומרצה בסמינר הקיבוצים ובסמינר דויד ילין, ומורה למחול במערכת החינוך. בוגרת אוניברסיטת לסלי בבוסטון – דוקטורט בחינוך, אוניברסיטת קולומביה ניו יורק – מ.א. Dance and Dance Education. האקדמיה למוזיקה ומחול והאוניברסיטה העברית – מחול וחינוך – תואר ראשון. מייל: ronitrtamir@gmail.com.

כאשר נוצר החיבור הראשוני של התלמידים בין תנועה וכל נושא לימודי, נוצרת מזדעות לאפשרויות הגלומות ולניווט המתאפשר בדרכי ההוראה, מעט מהמחסומים נעלמים וכן מתפוגג החשש של המורים לעתיד מעיסוק בתנועה והסטיגמות השונות המלוות את העשייה הגופנית. מתאפשרת חשיבה יצירתית ואחרת, אך עדיין מושם דגש על מושגים תנועתיים, על העשייה של הגוף במרחב, על יכולות גופניות מנוונות, קואורדינציה, יציבה, גמישות, איכויות תנועה ועוד, אך מנקודת מבט חינוכית רחבה יותר.

הקשר בין מחול לתרבות

המחול כתחום חינוכי מתחבר ישירות ללמידה רבת-תרבותית. מחול הוא ראי לתרבות ומתרחש בהקשר תרבותי, וכן מכיל משמעות, תומך בבניית זהות תרבותית ומלמד כבוד לתרבויות אחרות. מרכיב חברתי קבוצתי למחול מחייב תקשורת ושיתוף פעולה, קשר עין ומגע (Goldberg, 2006; Gollnick & Chinn, 2005).

כמו כן, מחול הוא כלי נפלא להיכרות מעמיקה של התלמיד עם התרבות שלו, שכוללת קבוצות אתניות שונות ומנוונות בחברה רבת-תרבותית. הוא מאפשר למידה על ההיסטוריה של הקמת המדינה, ההגירה אליה ממקומות שונים בעולם, וכן את האתגרים של הקמת חברה אחת מנובשת למרות המגוון התרבותי שבה. התלמידים לומדים על החברה הישראלית דרך היכרות עם המחול הישראלי, וכך ניתן להכיר ולפגוש גם תרבויות אחרות, את הפולקלור ואת אופני התנועה שלהם המתבססים ישירות על ההיסטוריה, התנאים הסביבתיים, נופים ומזג אוויר וכו'. החיבור דרך התנועה משמעותי יותר מכל תיאור מילולי. כאשר התלמיד רוקד את הריקוד של תרבות כלשהי, הוא מרגיש מחובר ושייך לקבוצה, מכיר ולומד את התרבות האחרת באופן הישיר והטבעי ביותר, וכך גם הילדים האחרים לומדים את התרבות שלו ונוצר פסיפס מגוון ועשיר של תרבויות, המעורר יותר הבנה וכבוד הדדי.

כאשר אני מלמדת את ההקשרים התרבותיים דרך הריקוד והתנועה המאפיינים כל תרבות, התלמידים פוגשים תרבויות אחרות ו/או את התרבות שלהם חווים אותה דרך גופם, לומדים על מאפייניה ועל ההיסטוריה שלה ומבינים את משמעות הריקוד של אותה תרבות. המחול מתמקם ונלמד כחלק מהפולקלור המייצג כל תרבות.

סיכום

אני מאמינה שעל מנת לקדם את המעמד של תחום המחול ולהרחיב את הקהילה התומכת, המכירה והמעריכה מחול, יש להרחיב את טווח העשייה המחולית לקהילות נוספות שלא בוחרות בעשייה מחולית באופן "טבעי". נדרשת הרחבת התפיסה סביב תחום המחול והובלת שינוי של מעמדו, שלעיתים קרובות סובל מחוסר הערכה בהקשר לערכו החינוכי.

אני מקווה שהחינוך למחול יזכה למקומו הראוי בחינוכו הכולל של כל ילד בישראל, החל מהגיל הרך ובית הספר היסודי. החזון האישי שלי בהתבוננות על מערכת